

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І
ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Дипломна робота
(магістра)**

**з теми: «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОЇ
ЛАБІЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ З ЇЇ ІНДИВІДУАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ»**

Виконав: студент 2 курсу
Ps1-M18z групи
спеціальності 053 Психологія
(денна форма навчання)
Яцюк Станіслав Валерійович

Науковий керівник: кандидат
психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та практичної
психології
Гоцуляк Наталія Євгенівна

Рецензент:
Славіна Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри загальної
та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЛАБІЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	8
1.1. Феномен емоційності як психологічна проблема.....	8
1.2. Психологічна емоційність у структурі особистості.....	21
Висновки за розділом	29
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМОЦІЙНИХ ТИПІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО ЗУМОВЛЕНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	31
2.1. Факторі, що обумовлюють емоційність особистості.....	31
2.2. Психологічні особливості емоційної поведінки.....	40
Висновки за розділом	47
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОЇ ЛАБІЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ З ЇЇ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМИ ХАРАКТЕРИСТИКАМИ.....	48
3.1. Порівняльний аналіз емоційної лабільності особистості залежно від її статі.....	48
3.2. Дослідження психологічних особливостей зв'язку емоційної лабільності особистості з її індивідуально-психологічними характеристиками.....	52

3.3. Рекомендації щодо керування власними емоціями.....	60
Висновки за розділом.....	67
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80
Додаток А.....	81
Додаток Б.....	86
Додаток В.....	89
Додаток Г.....	96

ВСТУП

Актуальність теми. Вивчення емоційної сфери людини взагалі та його емоційності зокрема є в наш час дуже актуальним. Удосконалювання технологій, засобів виробництва, засобів комунікації, інформаційних технологій, робить наше життя більш зручним та комфортним, в той самий час ускладнює процес взаємодії людини – суб'єкта з об'єктом, і не тільки на рівні мислення, пам'яті, уваги та ін., але й на емоційному рівні, який безпосередньо зв'язан та грає важливу роль в регуляції психічних процесів людини. Багато людей не встигає адаптуватися до нових навколишніх умов, що тягне за собою низку негативних наслідків як на професійному рівні так і на психологічному. Психічні розлади, депресії, дістреси, наркоманія та алкоголізм є наслідком емоційного непристосування людини до навколишніх умов. Тому, як в повсякденному житті, так і в професійній сфері не можна сьогодні не враховувати ці факти. Удосконалення та розробка нових методів дослідження емоційності людини дозволить більш точно враховувати всі сторони емоційної сфери особистості, а також продуктивно використовувати всі фактори, що обумовлюють емоційність людини, з метою подальшого їхнього коректування.

Проблема психологічних особливостей емоційної лабільності та емоційної стійкості особистості на даний момент відноситься до найбільш складних й актуальних у сучасній психології. Інтерес до дослідження емоційної лабільності та емоційної стійкості особистості обумовлений необхідністю розробки загальної теорії психічного та вимогами суспільства до розвитку особистості. Сучасні умови життя та діяльності людини характеризуються значними змінами в політиці, економіці, соціальній ситуації та освіті. В житті

особистість зіштовхується з різноманітними ситуаціями. Особливої уваги заслуговує проблема вивчення психологічних чинників емоційних реакцій особистості на критичні ситуації.

Важливо також зазначити, що надмірно виражена емоційна лабільність особистості може негативно позначатися на ефективності її діяльності, ускладнювати відносини з оточенням, оскільки особистість стає імпульсивною, реактивною. Тому вивчення психологічних особливостей емоційної лабільності особистості постає як важлива проблема та, як наслідок, все це зумовило визначення теми нашого дослідження «Психологічні особливості зв'язку емоційної лабільності особистості з її індивідуально-психологічними характеристиками».

Мета дослідження – вивчення психологічних особливостей емоційної лабільності особистості залежно від її статі.

Відповідно мети в дослідженні було передбачено вирішити такі **завдання:**

1. Виявити основні напрямки дослідження психологічних особливостей емоційної лабільності особистості та проаналізувати літературні джерела вивчення феномену та проблематики дослідження емоційності.
2. Дослідити особливості емоційно зумовленої поведінки та визначити фактори, що обумовлюють емоційність особистості.
3. Емпіричним шляхом дослідити та визначити психологічні особливості емоційної лабільності особистості залежно від її статі.
4. Надати рекомендації щодо керування власними емоціями.

Об'єкт дослідження – емоційна лабільність як властивість особистості.

Предмет дослідження – модальні характеристики емоційності особистості.

Методи дослідження. У процесі теоретичного вивчення проблеми та науково-експериментальної роботи були застосовані такі методи дослідження: *теоретичні* – аналіз та узагальнення, систематизація наукових досліджень, пов'язаних з обраною проблемою; *емпіричні* – спостереження, усне та письмове опитування (бесіда, анкетування), тестування. Зокрема в дослідженні використано: опитувальник А. Басса та А. Дарки для діагностики агресивності, агресії та ворожості; Фрайбурзький особистісний опитувальник для діагностики індивідуально-психологічних характеристик, які мають першорядне значення для процесів соціальної адаптації і регуляції поведінки; особистісний опитувальник – Інтерперсональний діагноз Т. Лірі для діагностики міжособистісних відносин і властивостей особистості, істотних при взаємодії з іншими людьми; опитувальник рівня самоактуалізації особистості; методика Г. Айзенка «Психічні стани особистості».

До участі у дослідженні було залучено студентів Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка віком від 18 до 23 років: 96 жінок та 81 чоловік.

Вірогідність і наукова обґрунтованість результатів дослідження визначається: опорою на фундаментальні теоретичні й методологічні положення, розроблені у вітчизняній та зарубіжній психології; обсягом опрацьованої наукової літератури; оптимальним підбором взаємодоповнюючих методів і методик, адекватних поставленій меті й висунутій гіпотезі; результатами емпіричного дослідження; застосуванням статистичних методів обробки даних, отриманих емпіричним шляхом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уточнено, науково обґрунтовано, виявлено й описано фактори, що обумовлюють емоційність особистості, залежно від її статі.

подальшого розвитку набули наукові уявлення про психологічні особливості емоційної лабільності особистості залежно від її статі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати щодо психологічних особливостей емоційної лабільності може стати в нагоді при створенні ефективних засобів психокорекції для запобігання вибору агресивних способів поведінки, а розроблені рекомендації допоможуть у керуванні власними емоціями.

Апробація отриманих результатів. Основні теоретичні положення й результати емпіричного дослідження доповідалися та обговорювалися на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців», 15 листопада 2018 р., м. Кам'янець-Подільський; IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців», 23 листопада 2019 р., м. Кам'янець-Подільський.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи складає 109 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літератури з обраної проблеми показав, що емоційність розглядають як властивість людини, що характеризує зміст, якість та динаміку його емоцій та почуттів. Змістові аспекти емоційності відображають явища та ситуації, які мають особливе значення для суб'єкта. Якісні властивості емоційності характеризують відношення людини до явищ навколишнього світу і знаходять свій вираз в знаку та модальності домінуючих емоцій. До формально-динамічних властивостей емоційності відносять особливості виникнення, протікання та припинення емоційних процесів та їх зовнішнього вираження. В цих характеристиках, в свою чергу, можна виділити дві відносно самостійні групи: перша характеризує динаміку емоційних переживань – індивідуальний поріг, глибину, тривалість, стійкість, частоту емоцій і т. і. Друга група параметрів характеризує динаміку прояву емоцій зовні – характерний для людини набір виразних засобів, ступень насиченості емоційними проявами.

Розглядаючи механізм впливу когнітивне-стилевих характеристик на емоційне, потрібно відзначити існуючі положення про те, що в житті нормальної людини позитивні «підкріплення», реальні досягнення та успіхи, зустрічаються з більшою частотою, ніж негативні – «невдачі», якщо мати на увазі первісні, елементарні мотиви та цінності. Так, велику узагальненість та, відповідно, меншу інформативність позитивних емоцій порівняно з негативними можна розглядати як слідство неоднаковій емоційній адаптації к «негативним» та «позитивним» подіям, в силу більшої частоти останніх. До цього ж слід віднести дані про те, що рівень задоволення первісних мотивів (зв'язані, наприклад, зі станом здоров'я, загальним становищем у сім'ї, матеріальним благополуччям та ін.) корелює (негативно) лише з частотою та силою негативних емоцій, позитивні емоції навіть при високому рівні задоволення цих мотивів звичайно не виникає. Таким чином, зміни емоційної

сфери зв'язани як з фізичним, так і з психічним станом людини. Нездатність людини що-небудь зробити для інших викликає в неї почуття заздри та вини, яки потім проростають байдужістю к навколишнім людям, байдужім відношенням до свого теперішнього та майбутнього, к зниженню емоційного контролю.

2. Встановлено, що розлади емоційно-нестійкої особистості характеризуються імпульсивністю, спонтанністю вчинків при відсутності самоконтролю та без урахування можливих наслідків. При цьому афективні спалахи виникають по незначним приводів. У психіатрії до межових станів відноситься емоційна лабільність, симптоми якої проявляються залежно від складу особистості. Розрізняють два види емоційної слабкості: імпульсивний; пограничний.

При розладі емоційної сфери за імпульсивним типом розвивається стійкий стан дисфорії, тобто, пригнічуваного настрою, перемежованого спалахами гніву. Люди, у яких є емоційна лабільність, мають проблеми в колективі, тому що завжди претендують на лідерство без урахування власних здібностей. У сімейному житті збудливі особистості висловлюють невдоволення щоденними турботами, вважаючи їх рутинними і не вартими уваги. Тому часто виникають конфлікти, що супроводжуються биттям посуду і застосуванням фізичного насильства над членами сім'ї. Такі люди непоступливі, мстиві, злопам'ятні. При відсутності прогресування емоційна лабільність з віком згладжується, і до 30-40 років легкозбудливі чоловіки заспокоюються, «набираються життєвого досвіду». У жінок, як правило, бурхливі емоційні спалахи відходять у минуле після народження дітей. Це пов'язано зі зміною гормонального фону під час виношування дитини.

При несприятливих умовах особистості з підвищеним рівнем емоційної лабільності ведуть безладне життя, часто вдаються до прийому алкоголю, що призводить до скоєння агресивних асоціальних вчинків. Прикордонний тип розладів особистості відрізняється підвищеною вразливістю, яскравістю

уяви, підвищеної захопленістю. Така емоційна лабільність породжує трудоголіків. Люди з прикордонним розладом емоційної сфери легко подаються чужому впливу. Вони легко і з задоволенням переймають «шкідливі звички», які не заохочувані суспільством норми поведінки. Прикордонні особистості кидаються з крайності в крайність, тому часто розривають шлюбні відносини, звільняються з роботи і змінюють місце проживання.

Визначено, що різницю в емоційній сфері чоловіків та жінок багато психологів зв'язують з особливостями виховання тих та інших. В літературі відмічається велика емоційна чуттєвість та емоційна нестабільність жінок. Особи жіночої статі явно перевершують осіб чоловічої статі у всіх вікових групах з емоційної збудженості, в меншій ступені – з інтенсивності, ще в меншій ступені – з довго тривалості збереження емоцій та емоційної стійкості. У жінок емоційна сфера більш диференційована та складніша, ніж у чоловіків.

Важливо зазначити, що актуалізація емоційної пам'яті та уяви як засіб виклику певного емоційного стану – захід, який використовується як складова частина саморегулювання – людина пригадує ситуації зі свого життя, які супроводжувались в нього сильними переживаннями, емоціями радощі або смутку. Сміх також зменшує стрес та його наслідки, знижує концентрацію стресових гормонів. Експресивні засоби вираження емоцій сприяють розрядженню виникаючий нервово-емоційної напруги. Таким чином, зміни емоційної сфери зв'язані як з фізичним, так і з психічним станом людини. Нездатність людини що-небудь зробити для інших викликає в неї почуття заздри та вини, які потім проростають байдужістю к навколишнім людям, байдужім відношенням до свого теперішнього та майбутнього, к зниженню емоційного контролю.

3. Результати дослідження показали, що у жінок наявні прямі значущі зв'язки емоційної лабільності з депресивністю, невротичністю,

дратівливістю, спонтанною агресивністю, образою, ворожістю, агресивністю як властивістю особистості, реактивною агресивністю, негативізмом, вербальною агресією, фрустрацією як психічним станом. Також виявлено зворотні значущі зв'язки емоційної лабільності у жінок з товариськістю, рівноваженістю, альтруїстичним типом міжособистісних стосунків, дружелюбністю, прагненням до самоактуалізації.

Доведено, що у чоловіків є прямі значущі зв'язки емоційної лабільності з депресивністю, невротичністю, дратівливістю, ворожістю, реактивною агресивністю, підозрілістю (недовірливо-скептичним типом міжособистісних стосунків), спонтанною агресивністю, агресивністю як властивістю особистості, вербальною агресією. У чоловіків також виявлено зворотні значущі зв'язки емоційної лабільності з альтруїстичним типом міжособистісних стосунків, прагненням до самоактуалізації, товариськістю, дружелюбністю.

У жінок емоційна лабільність у більшій мірі сприяє виборві вербальної агресії до чоловіка, що провокує вербальну агресію. У чоловіків емоційна лабільність не сприяє вибору вербальної агресії до жінки, що провокує вербальну агресію. У чоловіків емоційна лабільність переважно сприяє виборві вербальної агресії до чоловіка, що провокує вербальну агресію.

Стосовно фізичної агресії, у жінок емоційна лабільність сприяє виборві фізичної агресії до чоловіка та до жінки, що провокують фізичну агресію. У чоловіків емоційна лабільність не сприяє виборві фізичної агресії до жінки, що провокує фізичну агресію. У чоловіків емоційна лабільність сприяє вибору фізичної агресії до чоловіка, що провокує фізичну агресію.

Відтак емоційна лабільність може сприяти агресивним проявам особистості, але при цьому необхідно враховувати певні ситуаційні чинники.

4. Усунення небажаних емоційних станів можна здійснювати за допомогою трьох способів усунення небажаного емоційного стану: а) за допомогою іншої емоції; б) когнітивна регуляція; в) моторна регуляція.

Перший спосіб регуляції вимагає свідомих зусиль, спрямованих на активацію іншої емоції, протилежної до тієї, котру людина переживає й хоче усунути. Другий спосіб пов'язаний з використанням уваги й мислення для придушення небажаної емоції або встановлення контролю над нею. Це переключення свідомості на події й діяльність, які викликають у людини інтерес, позитивні емоційні переживання. Третій спосіб припускає використання фізичної активності як каналу розрядки емоційного напруження, яке виникло.

Часткові способи регуляції емоційного стану (наприклад, використання дихальних вправ, психічна регуляція, використання «захисних механізмів», зміна спрямованості свідомості) в основному укладаються в три глобальних способи, які визначив Ізард.

Водночас, розроблено багато різних способів саморегуляції: релаксаційне тренування, аутогенне тренування, десенсибілізація, реактивна релаксація, медитація тощо.

Перспективами подальших досліджень у обраному напрямку можна вважати розробку психологічного інструментарію розвитку стресостійкості особистості залежно від її статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности) / К.А. Абульханова-Славская. – Избр. психол. труды. – Воронеж, 2001. – 356 с.
2. Андреева Г.М. Психологія соціального пізнання / Г.М. Андреева. – К. : Либідь, 1997. – 340 с.
3. Баданина Л.П. Соотношение психологических и нейропсихологических коррелятов эмоциональной неустойчивости у младших школьников: автореф. дис. ...канд. наук / Л.П. Баданина. – СПб., 1996. – 24 с.
4. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 280 с.
5. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон. – СПб.: Питер, 1998. – 486 с.
6. Варій М.Й. Загальна психологія: [Навч. посібник] // Для студ. психол. і педагог. Спеціальностей / М.Й. Варій. – Львів: Край, 2005. – 460 с.
7. Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 378 с.
8. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. – 340 с.
9. Гуцало Е. У. Вікова Психологія. Навчально-методичний посібник / Е.У. Гуцало. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2010. – 216 с.
10. Додонов Б.И. В мире эмоций / Б.И. Додонов. – К.: Политиздат, 1987. – 368 с.
11. Додонов Б.И. Классификация эмоций при исследовании эмоциональной направленности личности / Б.И. Додонов // Вопросы психологии. – 1995. – № 6. – С. 25 – 38.
12. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М., 1998. – 264 с.

13. Зарудная А.А. Эмоции и чувства / А.А. Зарудная. – Минск, 2000. – 350 с.
14. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій / С.С. Занюк. – Луцьк, 2007. – 314 с.
15. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – СПб.: Питер, 1999. – 280 с.
16. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 364 с.
17. Киришбаум Э.И., Еремеева А.И. Психические состояния / Э.И. Киришбаум, А.И. Еремеева. – Владивосток, 2000. – 270 с.
18. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека / Л.Н. Коган. – М., 2004. – 190 с.
19. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И.С. Кон. – М., 2008. – 210 с.
20. Лазурский А. Ф. Очерк науки о характерах / А.Ф. Лазурский. – М.: Наука, 2005. – 320 с.
21. Лабунская В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В.А. Лабунская. – Ростов, 1999. – 310 с.
22. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека / Н.Д. Левитов. – М., 2004. – 288 с.
23. Линдслей Д.Б. Эмоции // Экспериментальная психология / Под ред. С.С. Стивенса. – М., 1990. – С. 629 – 684.
24. Максименко К.С. Психічні стани та особистісна динаміка / К.С. Максименко: Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 8. – С. 54 – 59.
25. Масагутов Р.М. Гендерні відмінності у прояві аутоагресії у підлітків // Питання психології. – 2003. – № 3. – С. 35–42.
26. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М.: REFL – book, 2007. – 240 с.

27. Михальченко Г.Ф. Диагностика и развитие эмпатии // Практическая психология: метод. рекомендации психологам и студентам / под ред. С.В. Кондратьевой. – Гродно, 2002. – 290 с.
28. Наенко Н.И. Психическая напряжённость / Н.И. Наенко. – М., 2006. – 380 с.
29. Олпорт Гордон В. Личность в психологии / В. Олпорт Гордон. – М.: Ювента, 1998. – 375 с.
30. Осійчук О. Людина починається з душі // Сільська школа України. / О. Осійчук. – № 8 – 9 (44-45). – 2003. – С. 190–202.
31. Платонов К.К., Шварц Л.М. Очерки психологии для летчиков / К.К. Платонов, Л.М. Шварц. – М., 2008. – 372 с.
32. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – 255 с.
33. Плоткин А. А. Структура качественных индивидуальных особенностей эмоциональности // Вопр. психол. – 1982. – № 5. – С. 114–118.
34. Практикум по социально-психологическому тренингу // под ред. Б.Д. Парыгина. – СПб.: Речь, 2004. – 254 с.
35. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. – СПб.: Речь, 2001. – С. 276 – 282.
36. Плахтиенко В.А., Блудов Ю.М. Надежность в спорте / В.А. Плахтиенко, Ю.М. Блудов. – М., 1995. – 200 с.
37. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. пособие / Под общ. ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – СПб.: Питер, 2002. – 420 с.
38. Психиатрический энциклопедический словарь / Й.А. Стоименов, М.Й. Стоименова, П.Й. Коева и др. – К.: МАУП, 2003. – 1200 с.
39. Психология делового общения // под ред. Ю.А. Фомин. – Минск, 2009. – 340 с.

40. Реан А. А. Психология изучения личности / А.А. Реан. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 358 с.
41. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский. – М., 1989. – 310 с.
42. Римская Р. Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других / Р. Римская, С. Римский. – М.: АСТ-ПРЕСС, 2001. – 376 с.
43. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 440 с.
44. Росс Л., Нисбетт Р. Человек и ситуация. Уроки социальной психологии / Л. Росс, Р. Нисбетт. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 430 с.
45. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2000. – 428 с.
46. Сидоров П.П., Парняков А.В. Введение в клиническую психологию. [учебное пособие] / П.П. Сидоров, А.В. Парняков. – М., 2000. – Т. 2. – 381 с.
47. Славина Л. С. Дети с аффективным поведением / Л.С. Славина. – М., 1996. – 290 с.
48. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2000. – 350 с.
49. Словарь-справочник по психодиагностике / сост. Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 528 с.
50. Смирнов В. М., Трохачев А. И. О психологии, психопатологии и физиологии эмоций // Чувства, влечения, эмоции / под ред. В. С. Дерябина. – Л., 1994. – 520 с.
51. Тренинг эмоциональной устойчивости: [учеб. пособие] // сост. Семёнова Е.М. – 2 изд., доп. – М. Изд. Ин-та Психотерапии, переп., 2005. – 340 с.
52. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануилов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П.

- Фетискин., В.В. Козлов В.В., Г.М. Мануилов. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – С. 357.
53. Шапар Б.В. Психологічний тлумачний словник / Шапар Б.В. – Х., 2004. – 640 с.
54. Шеремет О. Вийдемо зі стресу разом. Соціально-психологічний тренінг / О. Шеремет. – К., 2007. – 356 с.
55. Экспериментальная психология / Под ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М. : Прогресс, 1975. – Вып. 5. – 410 с.
56. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П.М. Якобсон. – М., 1989. – 317 с.
57. Beck A. Cognitive therapy and the emotional disorders / AeronBeck. – N. Y.: American Book, 1996. – 305 с.
58. Ellis A., Bernard M. Emotive behavioral approaches to childhood disorders: Theory, Practice and Research. The U.S.A: Springer Science + Business Media Inc., 2006. – P. 474.
59. Eileen M. Leuthe. The Development and maintenance of perceived control and active coping in children of alcoholics. Thesis (Ph.D) – Arizona State University., 2008. – P. 98.
60. Knaus W. Rational Emotive education.: [electronic sources] : [http : // Kroger J. Identity Development: Adolescence through adulthood.Oaks,Calif.: Sage Publications, 2007. – P. 305](http://Kroger J. Identity Development: Adolescence through adulthood.Oaks,Calif.: Sage Publications, 2007. – P. 305).
61. Smetana J.G. Adolescents, Families, and Social Development: How Teens Construct Their Worlds. Chichester, West Sussex, U.K.; Malden, Mass. : WileyBlackwell, 2011. – p. 327.
62. <http://health.sarbc.ru/mazokhizm.html>
63. <http://love-psy.narod.ru/masochizm.html>